

Faluröd: Det första pigmentet

Galleri Hörnan, Falun, 6.3-7.4 2025

Vintern 2017 besökte jag koppargruvan i Falun. 1000 års metodisk extraktion av malm har format denna gigantiska krater och vidsträckta tunnelsystem. Malmbrytningen upphörde på 90-talet, men man kan fortfarande se järn och skimrande kattguld i gruvans tak, turkos kopparvitriol som sipprar ut ur väggarna och blodröda pölar på marken. Den enda produktionen som sker där idag är bearbetning av restprodukter till Falu Rödfärg. Efter en guidad tur i underjorden gick jag ett varv runt brottet. Där hittade jag ockrafärgad jord i en snötäckt jordhög, som jag tog med mig hem. Följande månad testade jag att bränna materialet i en keramikugn. Det som fördes in i ugnen var en brunaktig massa, men det som kom ut var ett lysande rött pigment: innanför metalluckan hade materialet genomgått en fantastisk transformation. Händelsen transformerade också mitt eget synsätt, för när jag gick ut ur verkstaden såg jag pigment överallt i min omgivning, i dammet på golvet, i husfasadernas hårt packade murbruk, i ogräset intill vägarna – jag förstod att nästan vad som helst kan bli färg. Med tiden har detta blivit en central del av mitt konstnärskap, och ett sätt att utvidga måleriet bortom ateljéns väggar.

Den industriella malmbrytningen som har skett i Falun är egentligen bara en parentes i rödfärgens historia, som involverar geologiska processer, vulkanutbrott och miljontals års vittring och erosion. Pigmentet är en rödockra, vars användning sträcker sig tillbaka till de tidigaste grottmålningarna i avbildningar av djur, människor och jakt. Även om nutidens falurödfärg har en helt omvänd funktion – i stället för att måla väggarna på insidan av dessa tidiga skyddsplatser, täcker man utsidan av trähus med färgen för att skydda mot väta – så är båda pigmenten tagna ur jorden och färgade av järn, samma ämne som också färgar blodet rött.

Inför utställningen på Galleri Hörnan har jag återbesökt gruvan, färgfabriken och det första pigmentet. Undersökningarna har återuppväckt ett intresse för de alkemiska processerna som från början sög mig in i färgmakandet. Alkemi praktiserades under en tid då man inte skilde konst från vetenskap eller kunskap från mystik. Ovanför ingången till gruvan syns den alkemiska symbolen för järn, tillsammans med bland annat koppar, guld, silver, zink och svavel. Till utställningen har jag målat målningar genom att låta pigment och bindemedel reagera med olika kemikalier. Jag har försökt återskapa det första moderna syntetiska pigmentet – preussiskt blått – med oxblod och järnvitriol. Strukturerade experiment har lett mig in i det okända, till det som John Keats kallar en "negativ förmåga": att acceptera mysterier och tvivel utan att behöva bekräfta allt med fakta och logik, och våga dyka in i det okända även om det leder till förvirring.

Jag vill tacka Galleri Hörnan för möjligheten att återbesöka Falun och det första pigmentet, samt Stora Kopparbergs Bergslags AB som visade mig runt i Falu Rödfärgfabriken och gav mig generösa mängder arbetsmaterial.

Olle Helin, Malmö, 2025